

NAGY ZSOLT

GYÜMÖLCSÉSZETI ÉRTÉKEK BELSŐ-ERDÉLY ÉS PARTIUM HELYI FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁIBAN

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az utóbbi fél évtizedben sokat cikkeztek a világgazdasági válság Romániára és ezen belül a belső-erdélyi, illetve a partiumi magyar közösségekre gyakorolt hatásáról. A kialakult diskurzusban e globális jelenségről egyfajta negatív mítoszt kezdtek forgalmazni a médiumok. Kevés olyan írást olvasni ugyanis e témában, mely felvállalná azt a fajta megközelítési módot (is), mely az esetleges pozitív vetületeit veszi számba a kérdéskörnek (még kevesebb azon publikációk száma, amelyek kételkedni mernek a válság valóságában). Jelen tanulmány szerzője az ún. rendszerváltás utáni tömeges munkanélküliség kialakulására (például a gyárak, ipari létesítmények működésének hirtelen beszüntetésére), a 21. század globalizációs folyamataira és a 2008-ban kirobbant világgazdasági válságára is olyan kulturális választóvonalként tekint, ahonnan két irányba lehetséges az elmozdulás: az egyik út mindig a válságban rejlő lehetőségek felfedezése és kihasználása, a korábban feledésbe merült értékek újraértékelése és hasznosítása.

Amikor egy közösség tagjai krízishelyzetben találják magukat, ösztönösen és tudatosan is igyekez(het)nek innovatív válaszok keresésével megol-

dást találni problémáikra. A válságos időszakban megnő(het) az együttműködési hajlam, s az alulról való építkezés elve lép(het) érvénybe, a közösség tagjainak aktív részvételével. A korábban nem felfedezett helyi értékek felértékelőd(het)nek egy ilyen periódusban s ezeknek újszerű alkalmazására töreked(het)nek. A helyi erőforrások észszerű hasznosításával a közösségek így megkísérlik az igényeikhez szorosan illeszkedő új fejlődési irányvonalak kimunkálását.

Az erdélyi falusi turizmus például egy olyan közösségi alkotás, amelyben a kihasználatlan, sok esetben az addig értéktelennek tűnő erőforrások feltárása, piacképessé tétele, értékesítése a helyi társadalom összefogásával valósult meg az utóbbi évtizedben. Egy-egy település esetében épp a gazdasági válság korában. A belföldi idegenforgalom visszaesése már-már tézisként fogalmazódott meg a válság kapcsán mindenki, de mint később kiderült, ez is csak egy volt a jelenségről forgalmazott negatív mítoszok közül. Az emberek többsége mivel a korábbiakhoz hasonló mértékben nem engedhette meg magának a külföldi kirándulást, a belföldi turizmust választotta alternatívaként s ennek következményeként mérhetően növekedett az Erdélyben eltöltött vendéjszakák és a létrejött családi vállalkozások száma.

A gazdasági determinizmus képviselői szerint ahhoz, hogy vállalkozás létrejöhessen, mindenképpen szükséges egy társadalmi légkör, kulturális tényezők sokasága, viszont megfelelnek arról a tényről, hogy a vállalkozói magatartás kialakulásában esetleg más tényezők (például az emberek gondolkodása, viselkedési minták, pszichológiai tényezők stb.) is fontos szerepet kaphatnak. A vállalkozói kedv csökkenésével a válság negatív hatása határozottan mérhető lenne, a vállalkozásbejegyzések számának alakulása azonban azt mutatja, hogy falun 2008-tól jelentősen megnőtt a kis- és középvállalkozások száma, részben a falusi turizmus fellendülése és a vidékfejlesztési pályázatok leihívhatósága miatt (Nagy 2013a: 6).

Az ún. vidéki turizmus kiépítése, a vidék fejlesztése napjainkban is tehát egy adott közösség saját erőforrásainak menedzselési hatékonyságának növelésével történik.

Az 1990-es évektől, majd a világgazdasági válság kirobbanásától Belső-Erdélyben és a Partiumban is a civil szervezetek, gazdasági egyletek stb. többnyire azért alakultak meg egy adott közösség közegében, hogy a környezetükben érzett hiányok és problémák orvoslására mielőbb és lehetőség szerint a helyi sajátosságoknak megfelelően válaszoljanak (Nagy 2013b: 9 és 27–28), helyi és regionális értékek felkutatását, szakszerű dokumentálását, értéktárakba történő rendezését és ezeknek az értékeknek a helyi közösségek

mindennapjaiba történő beépítését célozták meg. E folyamat eredményeként látszik felértékelődni a jelzett területek hagyományos gyümölcsészeti, pomológiai értékeinek nagyrésze is, amelyek helyi fejlesztési stratégiák részeként ma már szakszerű felmérések, génbankok, oktató jellegű bemutatókertek és tematikus túrautak, lokális és regionális ünnepek, valamint fesztiválok, bran-dek, illetve hagyományos, immár nagyrészt védjeggyel is ellátott termékek és termékcsaládok „főszereplőivé” váltak. A tanulmány ezeket az eredményeket kívánja vázlatosan bemutatni.

FELMÉRÉSEK, ÉRTÉKLISTÁK

Belső-Erdély és Partium területén már a kommunista diktatúra éveiben is jelen volt egyfajta fokozott érdeklődés a hagyományos, történelmi gyümölcs-fajták és a hozzájuk kapcsolódó népi tudás iránt. A szocialista államvezetés anyagilag is támogatta és irányította az ún. tájfajták felmérését, illetve leírását. Ennek eredményeként jelent meg az 1960-as években a *Pomologia Republicii Populare Române* – 1965-től, a IV. kötettől *Pomologia Republicii Socialiste România* – című nyolckötetes monográfia-sorozat (Bordeianu et alii szerk. 1963, 1964a, 1964b, 1965, 1967a, 1967b, 1968, 1969). Ezt megelőzően, az 1950-es években Nagy-Tóth Ferenc kolozsvári biológus professzor már végzett egész Erdély területére kiterjedő (Marosszék, Udvarhelyszék, Csíkszék, Mezőség, Kalotaszeg, Szilágyság stb.) vizsgálatokat, de eredményeit csak a rendszerváltást és az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1990. évi újjáalakulását követően tehetette közzé; így sorra jelentette meg a régi erdélyi almákat (Nagy-Tóth 1998), körtéket, diókat, szelídgesztenyéket, berkenyéket (Nagy-Tóth 2006) és szilvákat (Nagy-Tóth 2013) bemutató szintéziseit, amelyek máig kiváló forrásai és példaértékű mintái a történeti-etnopológiai kutatásoknak.

1993-tól a Budapesti Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) nyárádszeredai Bocskai István Alapítvány Oktatási Tagozatán, majd 2002-től a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi Műszaki és Humántudományok Karának kertészmezőgazdasági tanszékén oktató szakemberek és végzett diákok is számos erdélyi és partiumi településen (főként azonban a székelyföldi régiókban) kezdeményeztek tájfajtafelméréseket, több szakdolgozat és mesteri disszertáció is született

a témában. (Erről bővebben lásd Balog et alii 2008: 35–54.) Ugyanakkor a magyarországi Corvinus Egyetem Kertészettudományi Karának munkatársai is több kutatással hozzájárultak a romániai magyar tájegységek gyümölcészeti értékeinek felleltározásához. Így Szani Zsolt kertészmérnök máramarosi (Apahegy, Kőszegremete, Szinérváralja), kalotaszegi (Magyarvalkó, Inaktelke, Kispetri, Zsobok), Küküllő-menti (Magyarlapád), háromszéki (Esztelnek, Felsőcsernáton, Kézdiálbis, Kisborosnyó), kászoni (Kászonalitz, Kászonyjakabfalva), Gagy-menti (Csehétfalva, Énlaka, Martonos, Medesér) és Nyikó-menti (Bogárfalva, Farkaslaka, Firtosváralja, Kecsetkiszfalud, Kobátfalva, Pálfalva, Székelyszentmihály, Székelyszentlélek) terepmunkáinak eredményeit is beépítette *Történelmi alma- és körtézfajták a Kárpát-medencében a népi fajtaismeret és -használat tükrében* címmel írott doktori értekezésébe (Szani 2011). Nagyrészt szintén az említett egyetemi központhoz köthető a nemrégiben kiadott *Magyar gyümölcsfajták* című szintézis is, amelynek egy jelentős részét az erdélyi és partiumi tájfajta-feltérképezések eredményei képezik (Soltész szerk. 2014).

Szintén kiemelkedő teljesítményként könyvelhető el a Civitas Alapítvány regionális szintű, közösségalapú gazdaságfejlesztése az udavarhelyszéki falvakban, amely keretén belül megtörtént a régió hagyományos régi gyümölcsfajtáinak szakszerű, tudományos színvonalú számbavétele és értékelése. (Lásd www.szekelygyumolcs.ro és www.szgy.ro)

E vázlatosan bemutatott felmérések később lehetőséget teremtettek többek között arra, hogy az erdélyi és partiumi gyümölcészeti értékek is ún. értéklistákba foglaltassanak.

A nyugat-európai országok közül Franciaországban – a Kulináris Művészetek Nemzeti Tanácsa (CNAC) kezdeményezésére – elsőként hozták létre a magas hozzáadott értéket képviselő, különleges élelmiszerek listáját, amely az egyes régiókra jellemző, több generációs, hagyományos módon előállított élelmiszer-ipari terményeket és termékeket vette számba, majd az Európai Bizottság Mezőgazdasági Főigazgatósága 1992-ben azzal bízta meg az említett Tanácsot, hogy az *Európa Vidékei (Euroterroirs)* névvel ellátott – a hagyományos és tájjellegű élelmiszereket a nemzeti kulturális örökség részének tekintő – Európai Uniói programot irányítsa. Ennek hozadéka, hogy rövidesen elkészülhetett az az európai gyűjtemény, amely az EU régióinak mintegy 400 termékét foglalta magába (erről bővebben lásd Vajda 2002), s amely a későbbiekben mintául szolgált a mintegy 300 hagyományos és tájjellegű élelmiszer (ebből 54 a természetű, gyűjtögetett és feldolgozott gyümölcsök kategóriájába lett sorolva!) tartalmazó magyarországi *Hagyományok – Ízek – Régiók (HÍR)*

kötet összeállításához is (Farnadi szerk. 2002). E lista elkészítésekor a termék története, az előállítás mód hagyományossága, az adott tájegységhez kötődés, a termékhez kötődő tudásanyag, az ismertség, valamint az előállítás és forgalmazás megléte voltak szempontként meghatározva, így a gyűjteményt „a magyar kulturális örökség egyfajta összefoglalójának is tekinthetjük.” (Kovács 2002: 1). A szerkesztők részéről ugyanakkor már a kiadást megelőzően megfogalmazódott az igény, hogy e listát bővítsék, „hiszen csak akkor válik valóban egyetemessé, ha a gyűjtőmunkát kiterjesztjük a Kárpát-medence teljes területére. Az ez irányú szándék megvan, a tudós csapat összeállt és kész a munka folytatására. A közeli jövőben a határon túli magyarlakta területeken is megkezdjük a HÍR-gyűjteménybe illeszthető termékek felkutatását.” – fogalmazott minderről Kovács Barnabás, a FVM AMC Kht. ügyvezető igazgatója (Kovács 2002: 1).

Erdélyben a gyümölcsöket és ezek feldolgozását dokumentáló szakemberi gárda felelős koordinátora dr. Sipos Béla volt, s olyan kiváló kutatók vállalták a hagyományos gyümölcsfajták és gyümölcsből készült termékek feltérképezését és leírását, valamint listába foglalását, mint a fentiekben már említett Szani Zsolt (avasi szilvák; felső-udvarhelyszéki aszalványok; széki szilvapálinka; udvarhelyszéki körték – ezt Gergely Leventével együtt), vagy Csoma Zsigmond (széki cseresznye; hecsempeccs–csipkebogyó lekvár), Mészáros Márta (bálványosváraljai cseresznye; gyergyói fekete áfonya; gyergyói szeder; györgyfalvi szilva; nagybányai gesztenye), Szócsné Gazda Enikő (csíki és gyergyói kokozja kompót; udvarhelyi szilvalekvár), Gazda Klára (désfalvi, szucsági, oroszhegyi és szatmári szilvaíz – ezt Hidi Piroskával, Ágoston Palkó Emesével és Ferencz Edittel közösen; magyardécei cseresznyék – Nagy Anikóval és Márton Attilával; magyarsárosi császárkörte – Hidi Piroskával), Kovács Melánia és Kiss Tünde (oroszhegyi szilvapálinka), Gazda László (zaláni szilva) és mások. E felmérés (rész)eredményei azonban sajnos nem láttak napvilágot.¹

A 2000-es években ugyanakkor több hasonló kezdeményezés is indult a hagyományos gasztronómiai értékek felleltározása kapcsán. A Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület 2009-ben másodjára adta ki például *Terület-terület asztalkám Háromszéken* című ingyenes, méltán népszerű, háromnyelvű (magyar–román–angol) turisztikai térképét, amelyen többek (pálinkafőzők,

1 Itt köszönöm meg dr. Szócsné Gazda Enikő segítségét, akinek szó- és írásbeli közlései alapján sikerült tudomást szereznem az erdélyi *Hagyományok – Ízek – Régiók* program keretén belül készült felmérésekről.

áfonyalelőhelyek stb.) mellett feltüntetésre került a zaláni szilva és Szilvásnapok vagy a komandói málnahab is (Albert–Csoma 2009).

GÉNBANKOK, BEMUTATÓ- ÉS OKTATÓKERTEK, TÜNDÉRKERTEK ÉS GYÜMÖLCSUTAK

A 2000-es években több székelyföldi település csatlakozott a magyarországi ún. *Tündérkert programhoz*, amelynek célja, hogy megmentse a Kárpát-medencében eltűnőfélben lévő régi magyar gyümölcsfajtákat és olyan kerteket alakítson ki, ahol a genetikai sokszínűséget megőrizhetik. A mozgalom elindítója Szarvas József, valamint Kovács Gyula pórszombati erdész és a tájfajtákat írásaiban népszerűsítő Ambrus Lajos író voltak, akik szerint a gyümölcsészet és a néprajzi hagyományok megőrzése együttes feladat.²

Az erdélyi Tündérkertek kialakításában néhány éve a Civitas Alapítvány vállalt védnökséget és támogatói szerepet. Csíkszentsimonban a Szent Ferenc Alapítvány által működtetett Szent László Mezőgazdasági Szakkollégium számára alakították ki az első hagyományos székely gyümölcsfajták génbankját, hosszú távú célként pedig megfogalmazódott, hogy az Alapítvány többi otthonában is létrejöjjenek Tündérkertek. Farcádon Sándor Levente, Lókodon a Lókodi Ifjúsági Alapítvány, Márkodon Majláth Károly agrármérnök, Énlakán Szávai Márton tanító stb. kapcsolódott be fajtagyűjteményével a *Tündérkert mozgalomba*. Ugyanakkor megtörtént a közel száz éves homoródkarácsonyfalvi szelídgesztenye- és dióültetvény állapotfelmérése, illetve hasznosítási lehetőségeinek felvázolása is (vö: Farkas 2005), s további hasonló háromszéki és marosszéki kezdeményezésekről (például a Háromszéki Közösségi Alapítvány *Csemetekert programjáról*, vagy a Gegesi Református Egyházközség által megálmodott oktató- és bemutatókertről, a marosvásárhelyi SAPIENTIA EMTE Kertészmérnöki Tanszékének kísérleti gyümölcsös bővítési terveiről stb.) szintén tudomásunk van, így feltehetően az elkövetkezendő években ug-rásszerűen szaporodnak majd meg a történelmi gyümölcsfajtákat összegyűjtő génbankok és Tündérkertek.

2 http://gondola.hu/cikkek/90436-Tunderkert-mozgalom__cel_az_oshonos_gyumlcsfajtak_megorzese.html. Utolsó megtekintés ideje: 2015. október 25.

Külön csoportot képeznek azok a tematikus túraútvonalak, amelyek szintén az elmúlt évtizedben kerültek kialakításra s a magyarországi borutak mintáját követve gyümölcsutakként hívják fel a figyelmet a hagyományos népi gyümölcsészeti értékekre, ezek közül is főként az ún. háztáji gyümölcsösökre, illetve a magashegyi (vad)gyümölcs-hagyásfás kaszálóokra és legelőkre. E gyümölcsutak iskolapéldája Erdélyben az *Udvarhelyszéki Gyümölcsút* (www.gyumolcsut.ro), amely mint tematikus, 75 km hosszúságú zöldút 14 településen és 5 községen halad át, 21 információs és 86 ismerető-irányjelző táblával segítve a túrázók tájékozódását. A Maros megyei Gegesen ennek példájára tervben van egy *Alma út* kialakítása, de Erdélyben máshol is találkozhatunk hasonló irányú kezdeményezésekkel és fejlesztési stratégiákkal.

GYÜMÖLCSFESZTIVÁLOK, GYÜMÖLCSÜNNEPEK

A megyei és országos eseménynaptárakba, az utazási irodák programkínálatába újabb és újabb fesztív jellegű, méretű rendezvények kerülnek be, s bár Romániát ma sem tartják számon a fesztiválországok között, évente több száz könnyű és komolyzenei-, színházi-, film-, sport- és gasztronómiai esemény megszervezésére kerül sor e térségben is (Nagy 2013b: 9). Utóbbiak csoportjába tartoznak azok a belső-erdélyi és partiumi gyümölcsünnepek és -fesztiválok is, amelyeknek tömeges létrejötte a 2000-es évek elejére tehető, amikor is a településeken – az adottságokhoz mérten – szükségessé és lehetővé vált a turizmus minden formájának (például a faluturizmusnak) a kialakítása, hogy a közösség képes legyen sajátos népi kultúrájának, népművészetének tartalékait felhasználni, a vidéki hagyományok feltárásával, bemutatásával, értékesítésével.³ E közösségek (lásd például a kalotaszentkirály-zentelki *Csipkefesztivált* vagy az *Oroszhegyi Szilvanapokat*) egy jól strukturált kínálat, „autentikus” stílussal európai színvonalú turizmusra látnak esélyt.

A gyümölcsfesztiválok külön csoportját képezik azok a rendezvények, amelyeknek egy személy (pomológus, tanár, kertész, lelkész stb.) köré szer-

3 Lásd *Függelék és Képek*.

veződő lokális mítosz az ötletadója, s fesztiváljellege csak másodsorban szól a turistáknak. A Mihályt Elek emlékére szervezett magyarvalkői *Alma Fesztivál*, a Gegesi Kiss József emlékére szervezett *Gegesi Almafesztivál*, vagy a homoródkarácsonyfalvi Kelemen Lajos mítoszáételtető *Szelídgesztenye Ünnepe*, illetve a magyardécei Sófalvi Károly emlékét ápoló *Cseresznye Majális* csak néhány ezek közül (Nagy 2013c: 18).

Igencsak tanulságos lehet, ha e gyümölcsünnepeket és -fesztiválokat *kitalált hagyományként*,⁴ szokásként vesszük górcső alá s a relevanciával bíró *szokáskódok* – Niedermüller Péter (Niedermüller 1981: 184) vagy Pozsony Ferenc (Pozsony 2006: 67–123) által javasolt – bemutatásával próbálkozunk:

(a.) Idő- és térhasználat.

A gyümölcsfesztiválok az egynapos rendezvényektől a többnapos (pl. egész hétvége) programsorozatiig terjednek. Jellegzetesen a késő nyári és az őszi időszak ünnepei ezek (a gyümölcsök beérésének ideje), legtöbbször megszervezése egybeesik a szőlőtermő vidékek szüreti mulatságainak időszakával. Az időpont megválasztásában szerepet játszanak az egyéb lokális ünnepek (pl. városnapok, falunapok) időpontjai, az egyházi ünnepnapok is. Idejük gyakran a helyi megvalósítások, fejlesztések, építkezések (pl. sportcsarnok, kilátó, vendégház stb.) befejeztével, avatásával esik egybe.

A szakrális és profán tér egyaránt használatba kerül; fesztiváljellegüknél fogva elsősorban szabadtéri rendezvényekről beszélünk. A település határait ritkán lépik át, általában a település központja ad helyet a programoknak.

(b.) Személyek, szerepek és szereplők.

E „szokások” szereplőit három nagyobb csoportba sorolhatjuk.

(b.1.) Szervezők, ötletgazdák és kezdeményezők, valamint támogatók: a (helyi) kulturális egyesületek (pl. Dungó Kulturális Egyesület, Petőfi Sándor Egyesület stb.); alapítványok (pl. Communitas Alapítvány, Civitas Alapítvány stb.); polgármesteri hivatalok és közbirtokosságok; művelődési központok és az egyház.

4 „A felgyorsult modernizáció hatására a rendszerváltozást követő időszakban gyökeresen megváltozott a Kárpát-medencében élő magyar közösségek tér- és időhasználata. Éppen ezért csakhamar számos tudományos ülészak, kiállítás és kiadvány foglalkozott ezzel az aktuális kérdéssel.” (Pozsony 2006: 35). Eric Hobsbawm volt az, aki történelemszövegekből álló munkacsoportjával az 1980-as évek elején a *kitalált hagyomány* (*inventing traditions* vagy *invention of tradition*) fogalom használatát kezdeményezte olyan kulturális elemek, szokások, társadalmi jelenségek leírására, amelyeknek megjelenése a 19. századtól figyelhető meg, s amelyek kívül esnek a köztudatban ősi és változatlanul fennmaradt kultúráként élő, apokrif jellegűként meghatározott hagyomány kategóriáján. (Vö. Hobsbawm–Ranger eds. 1983. Innen lásd különösen és vö.: Hobsbawm 1983.)

(b.2.) Meghívottak, fellépők: hagyományörző egyesületek, kézművesek, néptáncsoportok, fúvós zenekarok, művészek, közéleti személyiségek, politikusok, az egyház, a testvértelepülések és a média képviselői, sportolók stb.

(b.3.) Résztvevők, közönség: általában a helyi lakosság és a környező települések lakói, illetve kisebb számban turisták.

(c.) Szövegek.

A gyümölcsünnepeken elhangzó vagy írott szövegek a következőképpen csoportosíthatóak:

(c.1.) Szakmai előadások és beszámolók: gyümölcsstermesztésről, a gyümölcs felhasználásáról, népművészetről, magyarságról, hagyományos mesterségekről, élelmiszeriparról, Európai Unió pályázati lehetőségekről stb.

(c.2.) Köszöntő beszédek, szónoklatok: a szervezők, a helyi önkormányzatok képviselői, politikusok, testvértelepülések küldöttsége, egyház képviselői, alapítványok és szervezetek, egyesületek elöljárói részéről.

(c.3.) Vallásos tartalmú szövegek, ima, (termény)áldás és szentelés, ünnepi szentmise/istentisztelet.

(c.4.) A meghívott művészek előadásai (próza, líra – szavalat, színjátékok, stand up comedy, egyéb szórakoztató műfajok).

(c.5.) Himnuszok (magyar, székely).

(c.6.) Írott szövegek: plakát, szórólap, meghívó, reklámanyagok, illetve az ünnepségen meg nem jelent meghívottak nyilvánosan felolvasott üdvözlő-levelei, üzenetei.

(d.) Akusztikus kódok.

Akusztikus kódok között megkülönböztethetőek a zenei (ének és hangszeres zene mindenféle műfaja), illetve nem zenei (harangozás és zajkeltés kürtökkel, sípokkal stb.) kódok.

(e.) Vizuális és tárgyi kódok.

A tárgyak közül a gyümölcsünnepek elengedhetetlen kellékei a népi és népi jellegű alkotások, kézműves termékek, tömegtermékek és giccstárgyak sokasága. Ugyanakkor jelen vannak a gyümölcsfeldolgozáshoz szükséges (háztartási) eszközök és szerszámok, lobogók és zászlók, emblémák és logók, bannerek, reklámfeliratok, plakátok. Szintén hangsúlyosan vannak jelen a különböző ünnepi öltözetek (népviselet, öltöny, egyenruhák, jelmezek stb.) és fényhatások (reflektorok, esti tábortűz, tűzijáték). Külön említést érdemel itt a kalotaszentkirály-zentelki csipkebogyó fesztivál, ahol évente több asszonycsapat egész szobabelsőket visz utcára, hogy ezáltal is megismertessék a rendezvényre érkező vendégekkel és turistákkal a kalotaszegi varrottások, fafaragások gazdag mintakincsét.

(f.) Növényi jelképek.

Elsősorban a gyümölcsök, maga a termés (a fajták kiállítása, a gyümölcsök értékesítése, feldolgozása, gyümölcsből készült ételek – lekvárok, szörpök, kompótok, sütemények és egyéb ételek, gyümölcsből készített dekorációk, feliratok, „szobrok”), a gyümölcsfák (pl. gyümölcsfa ültetése köz- vagy egyházi területre; testvértelepülések által vagy nekik ajándékozott facsemeték stb.) és a gyümölcsösök (gyakran helyszínei is a rendezvénysorozatnak) játszanak kiemelkedő szerepet.

BRANDEK, VÉDJEGYEK, TERMÉKEK, TERMÉKCSALÁDOK

A 2000-es évek erdélyi falvaiban és városaiban, a helyi (civil) szervezetek a sajátos termékekben rejlő tartalékok feltárására fejlesztési terveket kezdtek kidolgozni, amelyek a közeljövőben helyt tudnak állni az európai versenyhez szükséges minőségi feltételek közepette. Székelyföldön például, Románia uniós csatlakozását követően, rövid időn belül négy fontosabb kezdeményezés ért el eredményeket.

2008-tól a *Transylvania Authentica* védjegy használatára az elmúlt években közel 250 kézműves termék és majdnem 100 élelmiszer (köztük nagy számban gyümölcskészítmények⁵ is!), valamint több szolgáltatás kapta meg az engedélyt. A csíkszeredai Polgár-Társ Alapítvány és az angliai The Prince's Charities Alapítvány közös programja Erdély gazdag mezőgazdasági kultúrájának, hagyományos vendéglátóiparának és konyhájának, valamint sajátos kézműves termékeinek fennmaradását kívánja támogatni, így a védjeggyel minősített termékekkel a termelők rendszeresen jelen vannak a különböző helyi, regionális, országos és nemzetközi vásárokon, gasztronómiai fesztiválokon. Az említett alapítványok célja segíteni a kisvállalkozók helyzetét, a helyi örökség megőrzését, a fogyasztók figyelmét a minőségi termékekre irányítani, valamint fontosnak tartják a regionális identitástudat megerősítését. (Bővebben lásd www.transylvania-authentica.ro.)

2010-től megjelent a Merkúr és Super üzletláncot is működtető Elan-Trio Kft. sajátmárkás termékcsaládjá, a *Góbé Termék* („Helyi termelőktől, helyi

5 A Székelygyümölcs Egyesület, illetve Gáll Erzsébet magánvállalkozó termékei.

kereskedővel, helyi embereknek”), amelynek logóját közel 100 árucikk, köztük több gyümölcskészítmény (főként szörpök, levek, teák stb.) is viseli. (Bővebben lásd www.gobetermek.ro.)

A *Székely Termék* (a védjegyet kb. 200 árucikk viseli) kezdeményezés Székelyföld gazdag és élő mezőgazdasági hagyományainak továbbélését és a minőségi, egészséges élelmiszerek piacra jutását kívánja elősegíteni, szolgálni. Termékei sorában ott találjuk Hompoth Ibolya gyergyószárhegyi egyéni vállalkozó gyümölcsbefőtteit, az etédi Fito-Bau Kft. gyümölcspárlatait, a gyergyószentmiklósi Kendyks Prod Kft. szilvás édességeit, Gáll Erzsébet és a csikkozmasi Fitosic-Farm Kft. kompótjait, szörpjeit és lekvárjait. (Bővebben lásd www.szekelytermek.ro.)

A *Székely Gyümölcs* kezdeményezés esetében a fentiekkel ellentétben nem egy új márka fejlesztése és piacra vezetése volt a cél, hanem egy sor szakmai háttér munkát is igénylő kutató, elemző munkán alapuló, strukturált térségi és gazdaságfejlesztő, népnevelő program végrehajtása, amelynek része például a *Székely Gyümölcs* logóval ellátott termékek piacra dobása mellett az *Udvarhelyszéki Gyümölcsfesztivál* megszervezése, gyümölcsfeldolgozók létesítése, tanfolyamok szervezése stb.

ÖSSZEGZÉS

„Minden irányzat létrehozza a maga ellentétét. A globalizálódó világban is egyre többen ismerik fel a már-már elfelejtett hagyományok megőrzésének, felkutatásának, közkinccsé tételének a fontosságát. Különösképpen vonatkozik ez a hagyományos élelmiszerekre és agrártermékekre [...]” (Totth 2002: 3); ezen belül pedig – amint a fentiekből is látható – mindig kiemelt figyelem irányul a gyümölcsfajtákra, illetve a gyümölcsből készült termékekre. Ezt látva és tapasztalva talán nem véletlen az sem, hogy a Magyar Néprajzi Társaság

Anyagi Kultúra Szakosztálya a jövő évi, 2016. évi interdiszciplináris konferenciájának témájául a magyar gyümölcsöt és a Tündérkerteket választotta.⁶

- 6 „[...] A magyar anyagi kultúra, az élelmiszertermelés- és fogyasztás, a népi táplálkozás, a népi gyógyítás, a folklór alkotások körében a gyümölcsöknek (körte, alma, szilva, és a gyűjtögetett gyümölcsöknek) rendkívül fontos, megkerülhetetlen szerepük volt. Ennek ellenére a magyar gyümölcscsel – amely ízével, kiváló adottságaival egyféle jó hírnevet is kivívott a középkor óta Európában (besztercei szilva), a mindennapi táplálkozásban, kereskedelemben (friss és aszalványok, feldolgozott termékeként), – mégis viszonylag keveset foglalkozott a magyar néprajz, a kulturális antropológia. Rapaics Raymund akadémikus könyve, majd Andrásfalvy Bertalan nagyívű akadémiai doktori értekezése óta, Magyarországon nem került vizsgálandó témaként elő a gyümölcs. Kisebb-nagyobb cikkek, tanulmányok ugyan megjelentek, de összegző, átfogó és a részletekre figyelő dolgozat nem. Pedig az erdélyi koraujkori, késő-reneszánsz kertekről, az etnobotanikai, etnopológiai kutatások alma, körte gyümölcsmonográfiái, a Nyugat-Magyarországról elindult »Tündérkert« mozgalom megfelelő előtanulmányt jelenthetne a néprajzi-agrártörténeti gyümölcsvizsgálatokhoz. A termelő-fogyasztó vidéki és városi agrárregiók gyümölcsvizsgálata még számtalan kérdés megválaszolására vár. A paraszti tudat, a racionális, mindent hasznosító ökológiai tudás ismerte és becsülte a gyümölcsöt, mint táplálékot adó, a szakácskönyvek receptjeinek nyersanyagát, az enyhet és az eltérő természeti adottságú nagytájak közötti árut, kereskedelmi forgalmat biztosító gyümölcsfát, vagy akár a faipar jó minőségű nyersanyagát, pl. diófa. [...] A magyar gyümölcs ma is irigyelt ízű, zamatú, kiváló beltartalmi értékű, állományú terméke a gyümölcsstermesztő régióknak, ahol specialisták sokasága természeti-forgalmazza a nyugat-európai kereskedők által is nagyban keresett árut. A Kárpát-medencében több évszázad alatt kialakult tájkörzetekben, különböző gyümölcsök termesztésére szakosodott nemzeti-etnikai-vallási kisebbségek képviselői szorgalmas munkával termelték-forgalmazták a magyar gyümölcsöknek tartott mosolygós termékeket. [...] A magyar gyümölcs híre, hiánya, népi (jobbágy-paraszti, zselléri, falusi, mezővárosi polgári) forgalmának, szakismeretének, eszközeinek, hagyományainak, komplex néprajzi, agráretnográfiai, népi társadalmi, folklorisztikai, összességében pedig a népi tudásbeli szerepét, az agrártörténeti kérdéseinek összefüggéseit vizsgálja a konferencia.” (részlet a *Magyar gyümölcs – Tündérkertek* című, a 2016. évi MNT Anyagi Kultúra Szakosztály őszi interdiszciplináris konferenciájának (2016. október) felhívó szövegéből).

SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK

ALBERT Zoltán – CSOMA Szidónia

2009 *Terülj-terülj asztalkám Háromszéken. Turisztikai térkép.* Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület, Sepsiszentgyörgy.

BALOG Adalbert et alii

2008 *Az erdélyi magyar agrároktatás múltja, jelene, jövője.* Editura NICO, Marosvásárhely.

BORDEIANU T. et alii (szerk.)

1963 *Pomologia Republicii Populare Române I. Istorie – biologie – metode.* Editura Academiei Republicii Populare Române, București.

1964a *Pomologia Republicii Populare Române II. Mărul.* Editura Academiei Republicii Populare Române, București.

1964b *Pomologia Republicii Populare Române III. Părul – gutuiul – moșmonul – scorușul.* Editura Academiei Republicii Populare Române, București.

1965 *Pomologia Republicii Socialiste România IV. Prunul – cireșul – vișinul – cornul.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

1967a *Pomologia Republicii Socialiste România V. Caisul – piersicul.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

1967b *Pomologia Republicii Socialiste România VI. Nucul – alumul – migdalul – castanul comestibil.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

1968 *Pomologia Republicii Socialiste România VII. Căpșunul – zmeurul – murul – coacăzul – acrișul – afinul – smochinul.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

1969 *Pomologia Republicii Socialiste România VIII. Soiuri noi și hibridi de perspectiva.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

FARKAS Réka

2005 *Szelídgesztenye-ültetvény 1905–2005.* (Homoródkarácsonyfalvi Füzetek, 1.) Homoródkarácsonyfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonyfalva.

FARNADI Éva (szerk.)

2002 *Hagyományok – Ízek – Régiók. Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékeinek gyűjteménye.* FVM Agrármarketing Centrum – Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest.

HOBBSAWM, Eric

1983 Mass-producing traditions: Europe, 1870–1914. In: Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.): *The invention of tradition.* Cambridge University Press, Cambridge–New York, 263–307.

HOBBSAWM, Eric – RANGER, Terence (eds.)

1983 *The invention of tradition.* Cambridge University Press, Cambridge–New York.

KOVÁCS Barnabás

2002 Előszó. In: Farnadi Éva (szerk.): *Hagyományok – Ízek – Régiók. Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékeinek gyűjteménye.* FVM Agrármarketing Centrum – Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest, 1.

NAGY Zsolt

2013a A krízishelyzet mint kulturális választóvonal (két megjegyzés a vélt/valós gazdasági válság erdélyi magyar közösségekre gyakorolt hatásáról). *Kefir.* (19) 6.

2013b Kitalált hagyományok – lokális ünnepek. A belső-erdélyi és partiumi gyümölcsfesztiválok kialakulásának 19. századi előzményei. In: Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt (szerk.): *Kulturális gyakorlat és reprezentáció. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 9–34.

2013b A mítosz mint reprezentáció és a mitizálás mint elbeszélői stratégia. Egy 19. századi marosszéki pomológus életpályájának narratív megjelenítése. *Belvedere Meridionale* XXV. (2) 6–21.

NAGY-TÓTH Ferenc

1998 *Régi erdélyi almák.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

2006 *Régi erdélyi körték és más gyümölcsök.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

2013 *Régi erdélyi szilvák.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

NIEDERMÜLLER Péter

1981 A szokáskutatás szemiotikai aspektusai. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Folklor tanulmányok.* (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához, 9.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 177–200.

POZSONY Ferenc

2006 *Erdélyi népszokások*. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

SOLTÉSZ Miklós (szerk.)

2014 *Magyar gyümölcsfajták*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

SZANI Zsolt

2011 *Történelmi alma- és körtefajták a Kárpát-medencében a népi fajtaismeret és –használat tükrében*. Kertészettudományi Doktori Iskola, Budapest, doktori értekezés, kézirat.

VAJDA László, dr.

2002 Bevezető. In: Farnadi Éva (szerk.): *Hagyományok – Ízek – Régiek. Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékeinek gyűjteménye*. FVM Agrármarketing Centrum – Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest, 2.

FÜGGELÉK

Gyümölcsünnepek és -fesztiválok Belső-Erdélyben és a Partiumban napjainkban (válogatás)

1.

megnevezés: *Cseresznye Majális / Serbarea Cireșelor*

helyszín: Magyardécse (Cireșoia), Beszterce-Naszód megye (județul Bistrița-Năsăud)

megszervezés: 1893-tól

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Árpástó Község Polgármesteri Hivatala; Magyardécsei Gazdakör; Magyardécsei Gazdák Egyesülete

időpont: minden év júniusának utolsó hétféjéje

2.

megnevezés: *Málnaszüret Fesztivál*

helyszín: Székelyvarság (Varșag), Hargita megye (județul Harghita)

megszervezés: 1980-tól

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Székelyvarsági Turisztikai Egyesület; Székelyvarsági Polgármesteri Hivatal

időpont: minden év augusztusának eleje

3.

megnevezés: *Gesztenyeünnep / Festivalul Castanelor*

helyszín: Nagybánya (Baia Mare), Máramaros megye (județul Maramureș)

megszervezés éve: 1993-tól

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Nagybányai Polgármesteri Hivatal

időpont: minden év szeptemberének második felében

4.

megnevezés: *Bátosi Almafesztivál / Alma Ünnepe*

helyszín: Bátos (Batoș), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés: 2002-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Bátos Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év októberében

5.

megnevezés: *Szelidgesztenye Ünnep*

helyszín: Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel), Hargita megye (județul Harghita)

megszervezés éve: 2004-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Dungó Kulturális Egyesület

időpont: minden év októberének első hétvégéjén

6.

megnevezés: Áfonya Fesztivál

helyszín: Vármező (Câmpu Cetății), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés éve: 2004-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Vándor Fogadó

időpont: minden év augusztusának eleje

7.

megnevezés: *Alma Ősze / Toamna Merelor*

helyszín: Marosvásárhely (Târgu Mureș), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés éve: 2006-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Marosvásárhely Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év októberében

8.

megnevezés: *Csipkefesztivál* (értsd: csipkebogyó fesztivál)

helyszín: Kalotaszentkirály – Zentelke (Sâncraiu – Zam), Kolozs megye (județul Cluj)

megszervezés éve: 2006-tól

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Vendégfogadók Egyesülete

időpont: minden év szeptembere vagy októbere

9.

megnevezés: *Oroszhegyi Szilvanapok*

helyszín: Oroszhegy (Dealu), Hargita megye (județul Harghita)

megszervezés éve: 2007-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Oroszhegyi Kulturális és Ifjúsági Egyesület; Oroszhegyi Polgármesteri Hivatal; Oroszhegyi Petőfi Sándor Általános Iskola; Bolygó Közbirtokosság, Communitas Alapítvány; Petőfi Sándor Egyesület

időpont: minden év szeptemberének közepén

10.

megnevezés: *Marosvécsi Falunapok és Cseresznyevásár*

helyszín: Marosvécs (Brâncovenesti), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés éve: 2009-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Marosvécs Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év júliusának első hétvégéje

11.

megnevezés: *Hegyközi Gesztenyefesztivál*

helyszín: Siter (Șișterea), Bihar megye (județul Bihor)

megszervezés éve: 2009-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Hegyközcsatári RMDSZ Községi Szervezete

időpont: minden év októberének elején

12.

megnevezés: *Gegesi Almafesztivál*

helyszín: Geges (Ghinești), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés éve: 2009-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Gegesi Református Egyházközség; Havad Község Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év októberének harmadik hétvégéje

13.

megnevezés: *Udvarhelyszéki Gyümölcsfesztivál*

helyszín: Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc), Hargita megye (județul Harghita)

megszervezés éve: 2009-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Civitas Alapítvány

időpont: minden év szeptemberének vége vagy októberének eleje

14.

megnevezés: *Kokojza Fesztivál / Erdei Kincseink Napja*

helyszín: Gyergyószentmiklós (Gheorgheni), Hargita megye (județul Harghita)

megszervezés éve: 2009-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Gyergyószentmiklós Polgármesteri Hivatala; Művelődési Központ

időpont: minden év augusztusának első vagy második hétvégéje

15.

megnevezés: *Szilvafesztivál*

helyszín: Aranyosmeggyes (Medieșu Aurit), Szatmár megye (județul Satu Mare)

megszervezés éve: 2010-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Aranyosmeggyes Község Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év júliusának végén

16.

megnevezés: *Cseresznyeünnep*

helyszín: Ozsdola (Ojdula), Kovászna megye (județul Covasna)

megszervezés éve: 2011-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Pro Ozsdola Interetnikus Egyesület

időpont: minden év júliusában

17.

megnevezés: *Magyarvalkói Almafesztivál*

helyszín: Magyarvalkó (Văleni), Kolozs megye (județul Cluj)

megszervezés éve: 2011-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Magyarvalkói Református Egyházközség; Magyarvalkói Adatlap Egyesület

időpont: minden év októberének második fele

18.

megnevezés: *Eperfesztivál*

helyszín: Halmi (Halmeu), Szatmár megye (județul Satu Mare)

megszervezés éve: 2012-től

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Halmi Polgármesteri Hivatala

időpont: minden év májusában vagy júniusában

19.

megnevezés: *Szilvaízfőző Fesztivál*

helyszín: Marosjára (Iara de Mureș), Maros megye (județul Mureș)

megszervezés éve: 2013-tól

(jelenlegi) (fő)szervező(k): Gernyeszegi Polgármesteri Hivatal; Szivárvány Kulturális Alapítvány

időpont: minden év szeptemberében

További (kisebb) gyümölcsünnepek és –fesztiválok:

20. Berettyószéplak (Suplacu de Barcău), Bihar megye (județul Bihor) – dinnyefesztivál

21. Csíkrákos (Racu), Hargita megye (județul Harghita) – áfonyafesztivál
(*Kokozafesztivál*)

22. Érkörtvélyes (Curtuișeni), Bihar megye (județul Bihor) – dinnyefesztivál

23. Homoródújfalú (Satu Nou), Hargita megye (județul Harghita) – csipkebogyófesztivál

24. Kerelőszentpál (Sânpaul), Maros megye (județul Mureș) – dinnyefesztivál

25. Kisdisznód (Cisnădioara), Szeben megye (județul Sibiu) – almafesztivál

26. Mezőbodon (Papiu Ilarian), Maros megye (județul Mureș) – cseresznyefesztivál

27. Szatmárpálfalva (Păulești), Szatmár megye (județul Satu Mare) – szilvafesztivál

28. Zalán (Zălan), Kovászna megye (județul Covasna) – szilvafesztivál (*Zaláni Szilvásnapok*)

KÉPEK

1. Udvarhelyszéki Gyümölcsfesztivál. Székelyudvarhely, a szerző felvétele, 2012.

2. Cseresznyemajális / Serbarea Cireșelor. Magyardécse, a szerző felvétele, 2012.

3. Történelmi almafajták kiállítása a Gegesi Almafesztiválon. Geges, a szerző felvétele, 2013.

4. A szerző gyűjtés közben, a kalotaszentkirályi csipkebogyó fesztiválon (Csipkefesztiválon). Kalotaszentkirály-Zentelke, Nagy Ákos felvétele, 2012.

5. Oroszhegyi Szilvanapok. Oroszhegy, Fülöp György felvétele, 2012.